

Græcos, an referatur ad spiritū, an ad rem. In omni instantia.) ἐν πάσῃ προσκατηρέσθαι, de quo superius. Ambrosius legit perseuerantia. Cū fiducia.) ἐν παρρησίᾳ, quæ est proprie libertas & audacia loquendi, Notū facere.) Cur nō potius, ut notum faciam?

In catena ista) Ista redundat, Nec est apud Ambrosiū, nec apud Hieronymum.

In ipso audeam.) ἵνα παρρησιάσωμαι, quod uerbū explicās Ambrosius, dicit ut in ipso exerta libertate prout oportet me loqui, nec est ita, sed ut ἵνα παρρησιάσωμαι .i. ut audeam.

Charissimus frater noster.) ἀγαπητός, .i. dilectus, atq; ita legit Hieron. quod hic uelut data opera semper uertit charissimus. Ut cognoscatis, quæ circa nos sunt.) τὰ περὶ ἡμῶν id est quæ de nobis sunt, hoc est res nostras & statū nostrū. A deo patre nostro) Nostro nō additur nec apud Græcos, nec apud Hieronymum, nec apud Ambrosium.

ANNOTATIONVM IN EPISTOLAM PAULI APOSTOLI AD EPHESIOS FINIS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM PAULI APOSTOLI AD PHILIPPENSES.

ET Timotheus.) Quanq̄ id quidē nihil attinet ad sententiā Pauli, tamen admonendū duxi, Timotheus pronuciandū antepenultima acuta, siue græcā rationē sequaris, siue latinā, quod cōtra hunc fit in templis oibus. Et licet optandū foret, ut hoc esset grauissimū erratū in uita christianorū, tamen fœdū est nos publicitus in re tam manifestaria perpetuo peccare.

Timotheus duxit ee.

Cū episcopis.) Græcis unica dictio est coepiscopis *συνεπισκόποις*, quasi cōmunicet suū officiū, cū illorū presbyteris. Quanq̄ hic græca uariant exēplaria, & in nōnullis scriptum erat, *συνεπισκόποις*, .i. una cū episcopis. Et diaconibus.) *διακόνους*, .i. ministris, ut sapi⁹ uertit. Quod si græca uox placet diaconis dicendū erat, non diaconibus.

In omni memoria uestri) *ἐπι πάσῃ τῇ μνήμῃ ὑμῶν μετὰ χαρᾶς τὴν δέξασθαι ποιοῦμεν*, id est in omni memoria uestri, cū gaudio obsecrationē faciēs. Ambrosius legit ad hūc modū Super omni memoria uestra semper in omni oratione mea pro omnibus uobis, cū gaudio orationē faciēs. Super cōmunicatione uestra, ut gaudiū referas ad cōmunicationē ueluti gaudiij causam. In omnibus orationibus.) ἐν πάσῃ δέξασθαι .i. in omni obsecratione

Confidens in hoc ipsum.) *πεπειθώσθαι τούτο*, .i. persuasum habens hoc ipsum.

Socios gaudiij.) Græcis est *χαρίτος*, .i. gratiæ, sed facilis lapsus in *χαρίτος & χαρᾶς*. Ambrosius legit gaudiij, Vulgarius gratiæ Omnes uos esse.) *ὄντας*. Rectius uertisset, cum sitis socij gratiæ, uel qui & estis locij gratiæ, *συγκοινωνοῦς*. Vos esse in uisceribus.) Esse redundat. Tantū est in uisceribus Iesu Christi, siquidem hoc adiecit, ne quis suspicaret quicq̄ hic esse affectus humani, cur eos tantopere amaret **Viscera** uocat affectum animi.

Magis ac magis.) *ἔτι μᾶλλον*, .i. adhuc magis. Potiora.) *τὰ διαφέροντα*, .i. præstantia: Ambrosius legit utilia, Suspicio illius codicē habuisse scriptum *συμφέροντα* p̄ *διαφέροντα*

Et sine offensa.) Ambrosius legit inoffensi, quasi dicas robustos, qui nō possint offendi, aut qui nusq̄ offendāt. Quanq̄ græca uox ambigua est, *ἀπερόσκοποι*, quasi dicas, tales; ut nemini litis offendiculo, & in hunc sensum interpretantur græcanica scholia.

Per Iesum Christum.) ὅμ δ' ἰησοῦ χριστοῦ .i. qui est per Iesum Christum, ut articulus distinguat hunc fructum a ceteris per articulum græcum.

In omni pratorio.) ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ .i. in toto pratorio. Ne quis accipiat Paulum per omnia pratoria ductum fuisse, cum ipse dicat aliud. Sed interpret crebro omne p toto abutitur. Et in ceteris oibus.) In redundat, an subaudiendum sit, alijs expendendum relinquo. Neq; ceteris refert p toria, ut sit sensus euangelium notum fuisse ceteris item pratorijs, sed ceteris eius ciuitatibus, qui in pratorio non uersabant. Ita Vulgarius proinde coniunctio in, nullum habebat usum, nec additur ab Ambrosio.

Abundantius auerēt) Ambrosius græcam figurā expressit latine. Amplius coeperūt audere. Nā in ἄστε τολμάμ uidetur subesse synecdoche, aut si mauis eclipsis, quā tamē ausus est imitari Elaccus, ut melius qe quid erat pati, ut subaudias possis aut incipias, aut si mile uerbū accōmodū sententiæ. Propter bonā uoluntatē) δ' εὐδοκίαν, quod uertere solet beneplacitum. Ordo diuersus est huius loci apud græcos. Sic enim habet apud illos Alij quidem ex contentione Christum annunciant non pure, arbitantes presturam ad dere sese uinculis meis. Alij uero ex charitate, scientes quod in defensionem euangelij positus sum. Græca sic habēt οἱ μὲν ἐξ ἐπιθείας ὅμ χριστὸν καταγγέλλουσι ὀυχαίνῶς, οἰόμενοι ἅλις ἡμῶν ἐπιφέρει μ τοῖς δεσμοῖς μου, οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης εἰσθότες, ὅτι εἰς ἀπολογίαμ τῷ εὐαγγελίῳ κέμαι.

Non sincere.) ὀυχαίνῶς .i. non pure. Ambrosius legit nō simpliciter. Fortassis illius codex habebat ὀυχαίνῶς. Et in tanta uocum affinitate facillimus est lapsus.

Dum omni modo siue per occasionem.) Græci paulo diuersius legunt, τί γὰρ, πλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσα, εἴτε ἀληθεία χριστὸς καταγγέλλεται. id est, quid enim: attamen quouis modo siue per occasionem, siue uere, Christus annunciat. Neq; em iubet hoc esse faciendū, ut Christū aliquis insincere p dicet, sed ex ijs quæ nō recte fiebāt id quod est boni excerpit, & cōtēnit illoz in se odiū, modo quocunq; modo p sint euāgelio. Porro quod hic uertit occasione προφάσις est, quod & p textum sonat Opponit em ueritati.

Secundum expectationem.) κατὰ πλὴν ἀποκαρδοκίαν, quod plus quiddam significat, q̄ expectationem, sed uehemens cordis desyderium, dictione hinc composita.

Et quid eligam ignoro.) Coniunctio, & obscuriorem reddit sententiā. Quandoquidem hoc sensit Paul⁹. Si uiuo, Christi causa uiuo, si morior, meo cōmodo morior, quod si procedit mea prædicatio, & profum ecclesijs, adeo nō præfero meum cōmodum uero bono, ut dubitem etiam utrū eligam. Habet enim hoc loco καὶ peculiare, & occultā uim excludendū, quod diuersum erat. Poterat & ita legi εἰ δὲ τὸ ὄμ, ut hic subaudias contingerit, aut fuerit. Deinde sub iñcias, hoc mihi fructus est operis. Atq; ita coniunctio more uulgari copulat quod sequitur, uerum prior lectio magis probatur, & eam sequitur Vulgarius. Adducit hunc locum Augustinus uelut exemplum ambiguae distinctionis libro de doctrina christiana tertio. Nam potest ad hunc modū legi. Coartor e duobus, cōcupiscentiā habens, Vt sit sensus illū utriusq; rei torqueri desyderio, & uitæ & mortis. Potest & hoc pacto, coartor e duobus, & hic distinctione interposita sequatur, cōcupiscentiam habens dissolui, uerū ex eo quod sequitur, Multo autē magis melius dissolui & c. colligitur, concupiscentiam habens ad sequentia referendū esse. Quāq; Augustinus p melius legit optimū. Quia in nullo.) Quod in nullo ὅτι. Et rursus fiducia.) παρρησία.

Sicut semper nunc.) Et nunc legendum. Coartor enim e duobus.) συνέχομαι, quasi dicas utrinq; teneor. Ambrosius legit ex his duobus, uelut exprimens uim articuli ἰησοῦ. Siquidem de morte & uita loquitur, in quorū utroq; est, quod inuiter, est quod de terreat. Multo magis melius.) Ambrosius legit, multo em melius. Verū Paulus alias quoq; conduplicat cōparatiuū, ad uehementiam, ut plurimum excessum significet, idq; iuxta idioma sermōis hebraici. Necessariū ppter uos) ἀναγκασιότερον .i. magis necessariū.

Et hoc confidens scio.) πεποθως διδα. i. certus scio siue persuasus scio.

Quia manebo & permanebo.) ὅτι μὲν ἢ συμπαράμεινῶν .i. quod manebo & permanebo simul.

Quantum uobis. Quam
gratia acta. & καὶ γὰρ
me. & ἵνα ut me sit ablati
uocum de uobis, uel po
tius pater.) καὶ ἵνα
liberantes.) ἐν δὲ ὄμ
pater de explicat, pariter e
gramm. καὶ ἵνα ut me
Quæ est illis causa.)
reprobatio interitus.
quid in me. Sed haud fe
quæ igitur consolatio.
eret consolationem.
uoluntates ἀποκαρ
dicibus non reperio
cum in emendatis sc
offensum hac lectioe
p prædicat. Et Paulus m
Videm sapiatis.) Sen
ppter, id est unum siue
lo uerteret sapiatis. Nil
nem, hoc est ad provoca
alijs exultantes in
me scilicet. Et rursus hum
Considerantes.) ἕνα
tatis, unde de cōcupiscent
Quæ aliorum.) Græci ad
ppter ἐπιφέρει μόνον. Sed
nem habet opinor eandē
id est, id est sentiat, ut sub
ppter bene reddidit sentit.
esse se æqualem deo.) ἵνα
uero q̄ loco positum, loqui
nō græcos. Nimirum inter
nat esset par deo. Non usu
na hic est ἵνα, quod spe
uocat. Ceterum utrū hic i
respondet materiz, uider
nam cōdem Paulus mox si
uolū filius. Tamen diu
uissim cap. 49. Magnam
quæ uolū translulerunt sept
ppter. Nam quod hic uerit
uocem, & quod hic habit
uocem ppter, ut appareat qu
dicitur habet iuxta conuer
Deus uocem alium.) Plus e
uolū filius est ppter. Proinde A
uocem. Omne genua flecti

simul cum omnibus uobis. Quamquam quidam codices habent μένω, i. maneo siue maneam.

Ut gratulatio uestra.) ἡ καυχῆμα, i. gloriatio, quod semper confuevit uertere gloria.

In me.) ἐρῆμοι, ut me sit ablatius casus. Audiam de uobis.) ἀκούσω τὰ περὶ ὑμῶν, ὅτι σὴ κίτε, i. ut audiam de uobis, uel potius ea quæ sunt de uobis quod statis. & c.

Vnanimis pariter.) μία ψυχῆ, i. una anima, uidelicet in uno spiritu, in una anima.

Collaborantes.) συναδελφούντες, i. cōcertantes, hoc est in hoc certamine adiuuantes nos Ambrosius sic explicat, pariter cum fide euangelij certantes.

Terreamini.) μὴ πτοροῦμενοι, i. non turbati, siue tumultuantes. Ambrosius legit nō pauescētes. Quæ est illis causa.) Græcè est illis quidem ἐνδειξις, i. ostensio, & ideo Ambrosius legit ostentatio interitus. Et nunc audistis.) ἀκούετε, i. auditis. De me.) Græcis est ἐρῆμοι, i. in me. Sed haud scio an nostra lectio sit uerior. EX CAPITE II.

SI qua igitur consolatio.) παράκλησις. Ambrosius legit, si qua exhortatio, ne bis diceret consolationem. Si qua uiscera miserationis.) Græcè est, si qua uiscera & miserationes ἀλάγχνα. Ἐδικτιζμοι, atque ita legit Ambrosius. Caterū in græcis cōdicibus non reperio scriptum εἶτινα ἀλάγχνα, sed εἶτις ἀλάγχνα, id est si quis uiscera. Idque cum in emendatis scriptis exemplaribus habeatur, demiror neminem interpretationem offensum hac lectione, nisi forte ἀλάγχνα hominem ipsum dixit, affectu misericordiae præditum, Et Paulus magis rem ipsam respexit quam uocem.

Ut idem sapiatis.) Sentiat φρονήτε, hoc est sitis cōcordes. Id ipsum sentientes.) ἡ ἐμ φρονοῦντες, id est unum siue idem sentientes. Est autem participium eius uerbi, quod modo uerterat sapiatis. Nihil per contentionem.) κατὰ ἐριδείαμ. Ambrosius legit irritationem, hoc est ad prouocandum alios. In humilitate.) Græcè sic habet, sed humilitate, alij alios existimantes superiores seipsis, ἀλλὰ τῆ ταπεινοφροσύνη ἀλλήλους ἠγνούμενοι ὑπερέχοντες ἑαυτῶν. Et rursus humilitatem uocat modestiam animi, qua quis sibi nihil arrogat.

Consyderantes.) σκοπεῖτε, t. consyderate seu spectate. Spectamus enim quod expectamus, unde & scopus dicitur.

Quæ aliorum.) Græci addunt ἕκαστος, id est quisque. Addunt & coniunctionem καὶ ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέρων ἕκαστος. Sed & aliorum. Verum hanc non attingunt interpretes. Proinde uim habet opinor eandem ac si dicas imo. Imo magis aliorum. Hoc em sentite.) φρονεῖτω, id est sentiat, ut subaudias unusquisque, quod modo præcessit siue sentiat, quamquam interpres bene reddidit sensum, hoc est is sensus, is affectus sit in uobis, qui fuit in Christo Iesu.

Esse se aequale deo.) ἡ ἴσα θεῷ, id est ut esset aequaliter deo. Nam ἴσα nomen est aduerbiij loco positum, loquitur enim de Christo, ut homine. Nec est ociosus articulus apud græcos. Nimirum interpretans quid dixisset rapinam, haud dubium, quin hoc ipsum, ut esset par deo. Non usurpabat sibi aequalitatem cum deo, sed deiecit sese. Caterū forma hic est μορφῆ, quod specie sonat aut figurā, quā in epistola ad Hebræos characterem uocat. Caterum utrū hic forma sit ea de qua Aristoteles disputat in libris naturalium, quæ respondet materiæ, uiderint ij qui huiusmodi disputationes in hunc inuehūt locū, præsertim cū idem Paulus mox subiiciat, formā serui accipiens. Certe Christus seruus nō dicitur, sed filius. Tameñ diuus Hieronymus in epistolam Pauli ad Titum, id quod est apud Esaiam cap. 49. Magnum est tibi uocari puerum meum, putat a patre dici filio, & παῖδα, quod transtulerunt septuaginta, hebræis esse ἰσραηλ, quod famulum dumtaxat significat. Iam quod hic uertit similitudine græca est ὁμοιώματι, quod magis sonat assimilationem, & quod hic habitu, illis est χίματι, quod magis sonat figurā. Hæc paucis indicanda putauī, ut appareat quaedam nō admodū quadrare ad sensum Pauli, quæ Thomas adducit de habitu, iuxta consuetudinē dialecticorum, qui Aristoteli dicitur εἶς nō χίμα.

Deus exaltauit illum.) Plus explicat sermo græcus ὑπερέψωσεν, hoc est uehementer exaltauit siue insigniter. Proinde Ambrosius legit. Superexaltauit, studēs exprimere græcam uocem. Omne genu flectatur.) ὅσων γόνυ κάμψῃ, id est omne genu flectat, ut sub-

audias se. Et infernorum.) καταχθονίωμ. i. subterraneorū. In gloria.) ἐν δόξῃ. i. in gloria. ὅτι κύριος ἰησοῦς χριστός ἐστὶν δόξαμ θεοῦ πατρὸς, id est quod dñs Iesus Christus in gloriam dei patris, ut intelligas hoc omnem cōfiteri linguam, quod Iesus Christus est dominus. Idq; in gloriam dei patris, quanq; illud in gloriam dei patris referri potest ad uerbū confiteatur, quod præcessit. Vestram salutem.) τὴν ἑαυτῶν, id est uestram ipforum, quanq; ut admonui, ista pronomina composita fere uertit per simplicia.

Salutem uestram operamini.) Et mox deus enim est qui operatur in uobis. prius uerbum est καταργεῖτε, alterum est ab ἐνεργεῖμ, quod nos uertimus qui agit, ne quis in hoc erraret. Atq; illud in uobis ἐν ὑμῖν est in quibusdā, in alijs ἐν ἡμῖν in nobis, q̄q; hoc nihil interest ad sensum. Et perficere.) ἢ ἐνεργεῖμ. i. facere siue operari. Est autem infinitū participij, quod modo præcessit ὁ ἐνεργῶμ, id est qui operatur. Ne quis putet esse nouum mysterium in uerbo perficere, quasi sit ad finem perducere. Ambrosius legit operari.

Sine murmurationibus) Quidam græci codices habent χωρὶς ὀργῆς, id est sine ira, alijs γόγγυσμῶμ, id est murmurationibus.

Et hæitationibus.) καὶ διαλογισμῶμ. i. disceptationibus.

Sue querela.) ἀμεμῶται, id est de quibus nemo queri siue conqueri possit.

Et simplices.) καὶ ἀκέραιοι. i. synceri. Sine reprehensione.) ἀμώμητοι. i. irreprehensibiles, siue inculpati. Prauæ) σκολιᾶς, quod non significat simpliciter prauū, hoc est malum, ut uulgo putant, sed tortuosum & asperum, ut respondeat illi, quod superius posuit ἀκέραιοι. i. simplices, id quod uelut interpretans explicat, adiungēs ὁ δεικνυμένης. i. distortæ

Supra sacrificium.) ἐπὶ τῇ θυσίᾳ ὁ λατρευγίας ἡμῶμ πίστεως ὑμῶμ. i. super immolatione & sacrificio fidei uestræ, sentit suam mortem & uincula uictimam quandam esse, cuius ipse sit minister & sacrificus, semetipsum immolans pro fide illorum, & hoc nomine gaudet. Recentiores theologi perperam exponunt supra pro ultra, ac multo alium sensum inducunt, q̄ Paulus græcis uerbis expresserit.

Ad gloriam.) ἐν καύχημα, de quo iam sapius admonuimus. Et est ad gloriam mihi, ἢ δόξαμ ἐμοί. Atq; ita legit diuus Ambrosius. Dilucidius erat, ut gloriari possim in die Christi, quod nō in uanum cucurrerim, Nam huc refertur illud καύχημα, ut coram Christo possit gloriari, illis adiuuantibus hanc gloriā. In die.) ἐν ἡμέρα. i. in diem.

Congratulor.) συχαίρω. i. congaudeo. Congratulamini.) συχαίρετε. i. cōgaudete. Legi potest p̄ modū indicandi, gaudetis & cōgaudetis, id quoq; mihi sane magis arridet.

Bono animo sim.) ἐν ψυχῷ. Græcis est composita dictio, & magis significat bene affici animo, q̄ esse bono animo. Siquidem bono animo esse dicunt latini pro eo quod græcis est ἀφῆρ. Cognitis quæ circa uos sunt) γινούς δε τὰ περὶ ὑμῶμ. i. ubi cognouero de rebus uestris, siue cognitis ἡς quæ circa uos sunt. Ambrosius legit certior de uobis factus,

Tam unanmem.) Tam redundat ἰσόψυχον. i. æqualis animi. Sed offensus interpret sensu, addidit tam, ne uideretur laudato Timotheo damnare ceteros. Est autem græcis dictio noue composita, quæ parem & eundem per omnia animum significat, quomodo Pythagorici summam & perfectam amicitiam significabant.

Qui sincera affectioe.) ὅς τις ἠνθρώπος. i. qui uere & germane siue ut alias uertit ingenue.

Pro uobis sollicitus sit.) Græce sic est τὰ περὶ ὑμῶμ μεριμνήσα. i. res uestras curabit ut sententiam reddā, magis q̄ uerba. Eius cognoscite.) γινώσκετε, est quidē ambigua græca uox. Tñ hoc loco rectius uertisset cognoscitis, quod declarant ea quæ mox sequuntur.

Quæ circa me sunt) Græci addunt ἐξ αὐτῆς. i. protinus, siue confestim, quod hic interps uidetur uertisse mox. uerū illud mox, potius referendū uidetur ad uerbū mittere. Et spero mittere) Cur nō potius missurū. Nā infinita sic aliquoties usurpant. Veniā ad uos) Ad uos redundat, imo græce est, quod & ipse cito uenturus sim. Et ita legit Ambrosius.

Quoniam sicut patri.) Vertendum erat, quoniam sicut cum patre filius mecum feruiuit, uel sicut patri filius. mihi conseruiuit.

Et mœstus

causam... Id est...
...examinari ac de...
...Ambrosius legit, Prope...
...ue...
...est sollicitus...
...Absq; tristitia sim...
...sonat, quasi die...
...obsequium...
...explicat, quod...
...fuit in obsequio u...
...scilicet mihi, in t...
...ut uerbum ad...
...ut ille suppleret, q...
...honore habetore.)

Radens animam
pius expressit in
male consilare,
ope diuina serui
De cetero.) ...
Mibi quidem non pig
de poterat. Mibi quide
nius fuerit, me quidem
is laboris, ut sapius eac
tarni. Nam hinc prop
Vide consilium.) I
statum enim quod disce
ctis superuacaneis. Ar
trum articulus præfixu
equi, quos illi nouerint
nem admodum aliquoti
Qui spiritus seruumus dei
Habeam fiduciam in can
Circumelus octauo
dici. Se uocat circum
lanis codicibus locum h
notem octauo dici. Ex
nono genitius. Ut enim le
uacata. Idq; & alias sape
dutorum, qui erant quide
uacatus sine querela.)
mo posset, q̄ hoc haud
demonstra.) ... id est d
... id est propter
... Ut iterora,
... Quoniam ha
... sum affec
... interpretatur

Et mœstus erat.) ἢ ἀδ' κμονῶν. Id Ambrosius uertit, & impatienter sollicitus erat. Nam ἀδ' κμονῶν est pene examinari ac deficere præ dolore.

Vsq; ad mortem.) παραπλησίον θανάτω, id est proxime mortem, siue ut esset uicinus mortis. Ambrosius legit, Prope mortem.

Festinatius.) σπουδαιότερος, uerti poterat & studiosius. Ambrosius legit sollicitus, etiam si deprauatum est sollicitus. Quod ex uobis deerat.) τὸ ὑμῶν ὑβέρκμα. i. uestrum defectum. Absq; tristitia sim. ἀλυπότερος ἔσθ'. Ambrosius uertit, meliore animo sim. Græca uox perinde sonat, quasi dicas liberior sim ab omni dolore, siue minus doleam.

Erga meum obsequium.) τῆς πρὸς με λειτουργίας. Ambrosius legit, circa meum officium, quanc; nec is explicuit, quod græca sonant uerba, quorum hæc est sententia, ut quod diminutum fuit in obsequio uestro erga me, id suppleatis in his quos ad uos mitto, & quod minus fecistis mihi, in talibus compensetis. At nonnulli codices habent πληρώσθ', non πληρώσητε, ut uerbum ad Aphroditum sit referendum non ad Philippenes. At tū crit sensus, ut ille suppleret, quod in uestro erga me officio fuit diminutum.

Cum honore habetote.) ἐντίμους ἔχετε, id est in precio habete.

EX CAPITE TERTIO.

Radens animam suam.) παραβουλευσάμενος. Ambrosius græcam uocem propius expressit in interitum tradens animam suam. Est autem παραβουλεύεσθαι male consulere, & non habere rationem alicuius. Sentit enim Paulus illum ope diuina seruatum fuisse. Alioqui ipse se præcipitauerat in exitium uitæ.

De cætero.) ἢ λοιπὸν, id est quod super est & χαίρετε potest legi ualete.

Mihi quidem non pigrum.) ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, ὑμῖν δὲ ἢ ἀσφαλές. Ad uerbum ita reddi poterat. Mihi quidem non pigrum, uobis autem tutum. At dilucidius simul & latinus fuerit, me quidem non piget, uobis autem tutum est, Sensus est. Non me piget huius laboris, ut sapius eadem repetam, ut crebra admonitio uos reddat tutiores, ne labamini. Nam hinc proprie dictum est ἀσφαλές.

Vide concisionem.) Distinxit concisionem a circumcissione κατὰ τομήν ἢ περιτομήν. Conciditur enim quod discerpitur, & plane distrahitur. Circumciditur quod expolitur, resectis superuacaneis. Annotauit hoc diuus Hieronymus in cōmentarijs Micheæ. Cæterum articulus præfixus singulis horum nominum indicat, cum de certis quibusdam loqui, quos illi nouerint τοὺς κύναις, τοὺς κακούς, πῶς κατὰ τομήν. Et uidete posuit pro caute, quemadmodum aliquoties in euangelio ὁρᾶτε βλέπετε.

Qui spiritu seruius deo.) Græce est, qui spū dei seruius οἱ πνεύματι θεοῦ λατρεύομεν.

Habeam fiduciam in carne) Græcus habet. Et in carne, καὶ ἐν σαρκί. Et ita legit Ambrosius. Circumcisus octauo die.) Græcis sic habet περιτομήν ὀκτὰ ἡμέρας, id est circumcisio octauæ diei. Se uocat circumcissionem, ut sæpe alias gentes uocat præputium. In Ambrosianis codicibus locum hunc deprauarunt parum attenti scriptores, legentes circumcissionem octauæ diei. Ex genere Israel.) ἐκ γένους Ἰσραὴλ. Israel hoc loco nominatiuus est, non genitiuus. Vt enim se uocauit circumcissionem pro Iudæo, ita se hic nominat Israel pro Israelita. Idq; & alias sæpenumero fecit. Addidit autem ex genere ad distinctionē Profelytorum, qui erant quidem Israelitæ, sed uelut adoptione, non ex genere.

Conuersatus sine querela.) γενόμενος ἄμεμπτος, id est factus sum siue de quo queri nemo posset, ἢ hoc haud male reddidit interpres.

Detrimenta.) ζημίαι, id est detrimentum. Propter eminentem scientiam) διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως, id est propter eminentiam cognitionis, ut neutrum positum sit loco nominis substatiui. Vt stercora.) καὶ ἡγοῦμαι σκύβαλα εἶναι. i. arbitror stercora esse, siue dico pro stercorebus. Quanc; haud scio an & illud τὰ πάντα ἐζημιώθη, uertendū fuerit, In omnibus detrimento sum affectus. Ambrosius uertit, omnia damna duxi. Et in hanc quidem sententiā interpretatur Vulgarius, ut intelligamus perinde dictum ζημιῶσθαι, quemadmodum

Etiam.) Hic affirmatis est, *καὶ ἐρωτῶ*, quod significat interrogo, hic pro rogo posuit, nisi forte *ἐρωτῶ* anceps est apud Græcos, sicut rogo apud Latinos.

Germanie compar.) *σὺζυγὸς θυγάτηρ*. Szygi dicuntur, quasi pariter ducetes iugum. Germanum autem hic uertit, quod superius uerterat sinceram affectionem *γνησίως*. Quidam hoc referunt ad uxorem Pauli. Nam græca possunt & foeminino genere accipi *σὺζυγὸς γνησίως*, id est coniunx germana, hoc est sincera coniunx. Sunt autem magni autores apud Græcos, qui putant Paulum habuisse uxorem. Et consentaneum est hic mulieres commendari mulieribus. Porro quod addit *γνησίως*, hoc est germana siue uera, pulchre quadrat in eaque & ipsa Christum una cum marito amplecteretur. Cum enim consensus est, non solum in conuictu, uerum etiam in professione fidei, in studio pietatis, in uitæ similitudine, tum denique uerum est coniugium.

Adiuua illas.) *σὺλλαμβάνοντες αὐταῖς* comoda illis. Mecum laborauerunt.) *συνήλκον μὲν*, id est simul mecum decertauerunt.

Gaudete in domino.) *χαίrete*, potest esse & ualete.

Modestia.) *ἐπιφικία*, i. humanitas, siue equitas. Dominus enim.) Enim redundat.

Sed in omni.) Omni non est epithetum orationis *ἐν παντί*, i. in omni re, siue in oibus.

Omnem sensum.) *πάντα νοῦν*, i. mentem siue intellectum, ne quis ad corporis sensum detorqueat. Custodiat.) *φρουρήσει*, id est custodiet futuri temporis.

De cætero fratres.) *τὸ λοιπὸν*, i. quod reliquum est. Est autem continuantis post digressio nem aliquam. Quæcumque pudica.) *σμενά*, quod Ambrosius legit magnifica. Vertere poterat seuera, honesta, uerecunda. Nam hæc omnia significat græcis *σεμνά*.

(Quæcumque sancta.) *ἀγνά*, i. pura siue casta. Amabilia.) *προσφιλή*, quod Hieronymus aduersus Iouinianum uertit ad castitatem pertinentia. Sed detorqueus opinor ad sua argumentationem. Bonæ famæ.) *εὐφημία*, i. bene ominata, Ambrosius uertit laudabilia. Totum hunc locum ita reddidit Hieronymus. Quæcumque ergo sunt uera, quæcumque pudica, quæcumque iusta, quæcumque ad castitatem pertinentia, &c.

Si qua laus disciplina.) Disciplina redundat iuxta græcos codices. Et uirtus hic est *ἀρετή* quæ opponitur uicio, non *δύναμις* quæ pugnat cum imbecillitate.

Hæc cogitate & agite.) Cogitate superest, græcis tantum est *ταῦτα πράττετε*, i. hæc agite. Et ita legit Ambrosius.

Quoniam tandem aliquando.) *ὅτι ἤδη ποτε*, id est quod iam aliquando.

Refluxistis pro me sentire.) *ἀνιβάλλετε τὸ ὑπὲρ ἐμοῦ φρονεῖν*, i. reuigistis in sentiēdo de me, ut subaudias *κατὰ τὸ φρονεῖν*, hoc est reuiguit in uobis amor & sollicitudo, ac studium erga me, tamen non misistis hæcenus, quod oportunitas mittendi uobis defuerit, non animus. Sicut & sentiebatis.) *ἐφ' ὃ* id est in eo quod sentiebatis.

Occupati enim eratis.) *ἠκαρῆσθε δέ*, i. sed non habuistis oportunitatem. Id enim sonare uidetur *ἠκαρῆσθε*. Propter penuriam.) *καθ' ὑστέρησιν*, id est iuxta defectum.

Non quali.) *ἐν ἧ*, i. non quod. Sufficiens esse.) *αὐτάρκης εἶναι*, i. contentus esse. Apertius erat. Nam ego didici his in quibus sum contentus esse *ἐν διέ ἐμι αὐτάρκης εἶναι*.

Scio humiliari & abundare.) *περισυῆν*, quod hic uertit abundare, non solum pertinet ad rerum copiam, sed ad omnem precellentiam, ut opponatur ex æquo humiliari.

Ubique & in eo.) *ἐν παντί καὶ ἐν πάσι*, i. in omni & in omnibus. Et sic legit Ambrosius. Tametsi probe uertit hoc interpres, ut accipias ubique pro eo quod est in omni re.

Institutus sum.) *μεμύνημαι*, quod Ambrosius uertit imbutus sum. Est autem proprie instituti mysterijs. Porro mysteria primum discuntur.

Abundare & penuriam pati.) *περισυῆν καὶ ὑστέρησθαι*, hoc est quasi dicas pati, ut super sit, pati, ut desit pati, siue ut nimium sit, siue ut minus sit.

Qui me confortat.) *ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι*, non est confortat, quasi consolatur & reficit, sed confortat, id est potentem ac fortem reddit.

In Thessalonica

De eo qd paulus
uxores putauerat
habuisse,

In Thessalonicam.) ἐν θεσσαλονικῆ .i. in Thessalonica, ut subaudiās ecclesiā . Nec miserunt in Thessalonicam, sed Paulo miserunt, qui illic tum erat.

Semel & bis.) ἅπαρ ὁδῶν, quod si quis latine uelit reddere, dicendum est, semel atq; iterum. Ambrosius legit, Semel & iterum, Alioqui semel & bis nihil aliud sonat q̄ter.

Non quia quero datum.) ὄχι ὅτι ἐζητῶ τὸ δῶμα, .i. non quod quaram ipsum donū. Ambrosius legit, Non quia munus quaram.

Sed requiro fructū) Illud quero & hoc requiro apud Græcos idem uerbū est ἐπιζητῶ. Abundantem in rationem.) Hic melius uertisset græcū participium in uerbum πλεονάζοντα, id est qui redundaret in uestrum cōmodum, potius q̄ meum.

In usum.) εἰς τὸν χρεῖαν .i. ad egestatem, siue ad necessitatem, quanq̄ in usum non est absurdum modo intelligas, in usum, id est cū esset opus. Ambrosius legit, In usus meos misistis. Habeo autem omnia.) ἅπ' ἐχω. Ambrosius legit, percepi autem omnia. Nā ἐπιπέσει est recipere ex aliquo ueluti censum aut reditum ex aruis. Et ad eum modum uertit in euangelijs. Receperunt mercedem suam ἀπέχουσι.

Repletus sum acceptis.) πεπληρωμαι δεξάμενοι .i. repletus sū accipiens, nisi quod participium est prateriti temporis. Cōmodius uertisset ad hunc modum, Expletus sum. posteaq̄ accepi ab Epaphrodito, a uobis missa, odorem. & c.

In odorem suauitatis.) ὁσμὴν εὐωδίας, quod superius indicauimus. Nec est in odorem, sed odorem appositiuē. Ambrosius legit odorem bonæ suauitatis, sed mutato sicuti cōiugio, auferendi casu, in accusandi casum.

Omne desyderiū.) πάντα χρεῖαν .i. omnem necessitatem siue indigentiam, Valla emēdat implebit πληρώσει, sed codex unus habebat πληρώσαι .i. impleat. Cū spū uestro.) Sic & Ambrosius legit, sed Græci codices habent, μετὰ πάντων ὑμῶν .i. cum oibus uobis.

ANNOTATIONVM IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD PHILIPPENSES FINIS.

ANNOTATIONES IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD COLOSSENSIS.

Cōm eos q̄ putat Colossenses et Rhodioses.

Colossis ciuitas phrygiæ.

In primis nō possum nō mirari, quid in mentem uenerit ijs qui Colossenses ad quos scribit hanc epistolam Paulus esse aiūt Rhodiēses, ob nobile illum Colossum, qui memoratur inter septem mundi miracula. Nam de statua quidem nullus non meminit scriptorum. At de ciuitate huius nominis, ne ij quidem ullum fecere uerbum, qui totius insulæ situm diligentissime literis prodiderunt. Quin potius Colossæ ciuitas est Phrygia, quæ est in Asia minore, haud ita procul ab Hierapoli, & Laodicea, quarū & in hac epistola meminit Paulus Laodiceæ cum ait, uolo autē uos scire, cuiusmodi certamen habeā pro uobis, & pro his qui sunt Laodiceæ. Ac rursus in calce, Facite ut & in Laodicensiu ecclesia legatur, & ea quæ e Laodicea missa fuit, ut uos quoq; legatis. Ac paulo superius. Quoniam habet zelum multum pro uobis & his qui sunt Laodiceæ, & his qui sunt Hierapoli, Constat

IN EPISTOL

... in Thessalonicam & L... Paulo miserunt... Ambrosius legit... Repletus sum acceptis... In odorem suauitatis... Omne desyderiū... ANNOTATIONVM IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD PHILIPPENSES FINIS... ANNOTATIONES IN EPISTOLAM PAVLI APOSTOLI AD COLOSSENSIS... Constat